

DOĞU AKDENİZ'İN YENİ JEOPOLİTİĞİ: KIBRIS SORUNU VE SURİYE KRİZİ

Rasim KOÇ*

Öz

Bu makalede tarihsel bir perspektif eşliğinde Doğu Akdeniz'in artan stratejik önemi ve onunla bağlantılı jeopolitik güç mücadelesi irdelenmektedir. Rakip devletler, giderek artan bir şekilde çatışma ve istikrarsızlıkla işaretlenen bir bölgede etkilerini genişletmek için yerel vekil aktörlere güvendiler. Akdeniz'de yakın zamanda keşfedilen gaz ve petrol sahalarının bir sonucu olarak, bölgesel gerilimler bölge devletleri içinde ve arasında büyük çatışmalara yol açtı. Enerji kaynaklarıyla ilgili gerilimlerin merkezinde yer alan Kıbrıs sorunu ilk bölümde incelenmekte, ardından Rusya ve İran'ın Suriye - Lübnan - Filistin ekseninde yerel güçleri nasıl kullandığı tartışılmaktadır. Bölgenin güvenlik açmazlarını ve başarısız ve kırılan devletler sorununu tetikleyen, Doğu Akdeniz'de bol miktarda enerji kaynaklarının bulunmasıdır. Krizler, Akdeniz'in güney ve doğu sınırlarından Avrupa'ya tarihi oranlarda bir nüfus göçüne yol açmıştır. Ayrıca Afrika ve Ortadoğu'dan Akdeniz üzerinden Avrupa'ya göç dalgaları da tartışılmaktadır. Aynı zamanda, Akdeniz ve çevresinde mevcut ittifak düzenlemeleri, Türkiye'yi izole etmeye ve deniz yollarına erişimini engellemeye çalıştı. Yunanistan ve Türkiye arasında, özellikle Kıbrıs sorunu konusunda mevcut gerilimler, bu ittifak oluşumlarının bir sonucudur.

Doğu Akdeniz'in merkezinde yer alan Kıbrıs'ta ne yaşanırsa yaşansın bölge için jeopolitik etkiler yaratacaktır. Tarihsel olarak, Akdeniz deniz ticareti ve deniz yollarının güvenliğini sağlamak için bir çapa olan Kıbrıs'ın stratejik önemi, son zamanlarda enerji kaynaklarının keşfiyle artmıştır, bu nedenle burada sağlam ve kalıcı bir barış sağlama mücadelesi acil bir önceliktir. Kıbrıs'ta bir Türk-Yunan barışı sağlanamazsa, Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Akdeniz'deki enerji projeleri hedeflerini gerçekleştirmeleri imkânsız hale gelecektir.

Türkiye, bir NATO üyesi olarak Doğu Akdeniz'in askeri ve ekonomik açıdan kuşkusuz en güçlü ülkesidir. Ancak Türkiye'nin Batılı müttefiklerinin Tür-

Geliş Tarihi: 31 Mayıs 2022 - Kabul Tarihi: 13 Ekim 2022.

Atf Bilgisi: Rasim Koç, "Doğu Akdeniz'in Yeni Jeopolitiği: Kıbrıs Sorunu ve Suriye Krizi" *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 132, Sayı 260, İstanbul 2022, s. 13-40, doi: 10.55773/tda.1123882.

* Dr., e-posta: rasimkoc@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5691-371X

kiye'nin Kıbrıs sorunundaki konumunu kavrayamaması ve kabul edememesi, öngörülebilir bir çözüm olmaksızın bölgenin güvenlik ve siyasi sorunlarını derinleştirilmesi muhtemeldir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Kıbrıs, Türkiye, Rusya, İran.

The New Geopolitics Of The Eastern Mediterranean: The Cyprus Problem And The Syria

Abstract

A historical perspective introduces the context for understanding the growing strategic importance of the Eastern Mediterranean and the geopolitical power struggle associated with it. The rival states have relied on local proxy actors to expand their influence in a region that is increasingly marked by conflict and instability. As a result of recently discovered gas and oil fields in the Mediterranean, localized tensions have inflamed into major conflicts within and between the region's states. The Cyprus problem, which is at the center of the tensions related to the energy resources, is examined in the first section, followed by a discussion of how Russia and Iran have used local forces, as part of the Syria-Lebanon-Palestine axis. It is the discovery of abundant energy resources in the Eastern Mediterranean, which have triggered the region's security dilemmas and the problem of failed and fragile states. The crises have led to a population migration of historic proportions from the south and eastern borders of the Mediterranean to Europe. In addition, the waves of migration from Africa and the Middle East to Europe via the Mediterranean Sea also is discussed. Simultaneously, the current arrangement of alliances in and around the Mediterranean have sought to isolate Türkiye and deny its access to sea routes. Current tensions between Greece and Türkiye, especially over the Cyprus problem, are a result of these alliance formations.

Whatever transpires in Cyprus, the most important island located in the center of the Eastern Mediterranean, will have reverberating geopolitical effects for the region. Historically, an anchor for ensuring the security of Mediterranean maritime trade and sea routes, Cyprus' strategic importance is enhanced by the recent discovery of energy resources, so the challenge of ensuring a solid, durable peace on the island is an urgent priority. If a Turkish-Greek peace cannot be achieved in Cyprus, it will become impossible for the European Union (EU) and the United States of America (USA) to achieve their aspirations for energy projects in the Mediterranean. As a member of NATO, Türkiye is undoubtedly the most powerful country in the Eastern Mediterranean, in military and economic terms. But, the inability of Türkiye's Western allies to comprehend and acknowledge Türkiye's position in the Cyprus problem is likely to deepen the region's security and political problems without a foreseeable resolution.

Keywords: East Mediterranean, Cyprus, Türkiye, Russia, Iran.

Giriş

Denizler, coğrafi keşiflerle birlikte dünyanın zenginliğe giden yolu ve diğer uluslarla iletişimin köprüsü olmuştur. 16. asrın sonuna doğru denizlere hâkim olma düşüncesi siyasetin ana konusu haline gelmiş, ünlü İngiliz kâşif ve denizci Walter Raleigh'in de dediği gibi "Denize hâkim olan ticarete de hâkim

olur. Ticarete hâkim olan ise dünyaya hâkim olur.” yaklaşımı kabul görmüştür. Bu bağlamda Akdeniz üç kıtayı birleştiren bir deniz olarak eski çağlardan günümüze kadar hep öne çıkmıştır.¹

Kıbrıs, Doğu Akdeniz’de 9251 km yüzölçümüyle Sicilya ve Sardunya adalarından sonra Akdeniz’in üçüncü Doğu Akdeniz’in ise en büyük adasıdır. Türkiye’ye 71, Suriye’ye 98, Mısır’a 384, Yunanistan’a 900 km uzaklıktadır. Tarih boyunca ada farklı medeniyetlere ve milletlere ev sahipliği yapmıştır. Yakın döneme kadar Kıbrıs adasını değerli kılan coğrafi konumuyken bugün zengin su altı enerji kaynaklarıdır. Asya’yla Avrupa arasındaki deniz ticareti ve Orta Doğu petrolünün Batı’ya ulaşım yolu Kıbrıs’ın jeopolitik önemini öne çıkaran özelliklerinden olmuştur.

18. yüzyılda ortaya çıkan Sanayi Devrimi denizlere olan ilgiyi artırmıştır. Akdeniz bu ilginin odak noktasında yer almıştır. Çünkü, Avrupa’yla Asya arasında hızla gelişen ticaretin en güvenilir ve hızlı yolunu sıcak denizler oluşturmuştur. Sıcak denizlerde bütünlüğü sağlamak için 19. yüzyılın ortalarında Süveyş Kanalı projesi hayata geçirilmiştir.² Böylece Çin, Hindistan ve Japonya’dan Akdeniz’e oradan Avrupa’ya kadar uzanan bir deniz yolu güzergahı meydana gelmiştir. Denizlere olan bu ilgi bir yandan gemi yapımı ve denizciliğini domine etmiş diğer yandan denizler üzerinde stratejik konuma sahip kara parçalarının önemini artırmıştır. Kıbrıs, Süveyş kanalı ve çevresi sanayileşmiş ülkelerin ilgi ve rekabet alanında yer almıştır. Avrupalı devletler denizler üzerinden Doğu’ya doğru açılmış, deniz yolları Avrupa ticaretinin ve buna bağlı zenginliğin artmasını sağlayan tek yol haline gelmiştir.³ Akdeniz’in deniz ticaretindeki artan rolüne bağlı olarak güvenli deniz doktrini geliştirilmiş, böylece Akdeniz’deki iki nokta öne çıkmıştır. Birinci nokta Cebelitarık Boğazı, ikinciyse Süveyş Kanalı’dır. Akdeniz’in bu iki boğum noktasının güvenliği deniz ticareti açısından hayati önem taşımıştır. Bu bağlamda Kıbrıs, Süveyş Kanalı üzerindeki deniz yollarının ve Ortadoğu’nun güvenliği konseptinde güvenli liman ve üs olma özelliğiyle öne çıkmıştır. Akdeniz’de egemen olan Türkler için ada daha çok Anadolu kıyılarına ve Ege Denizi’ne olan yakınlığı açısından vazgeçilmez bir güvenlik noktası olarak görülmüştür.

Kıbrıs, tarih boyunca deniz ticaret yollarına hâkim konumu nedeniyle birçok devletin de ilgisini çekmiştir.

Osmanlı Devleti özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde kara imparatorluğuna denizleri de katması, Akdeniz’i Roma’dan sonra bir iç deniz haline getirmiştir.⁴ Türklerin denizlerdeki son genişlemesi II. Selim zamanında Doğu Akdeniz’de korsanların deniz ticaretini olumsuz etkilemesi ve Kıbrıs’ı üs olarak kullanmaları karşısında Osmanlı Devleti’nin adayı topraklarına katması-

¹ Ernle Bradford, *Akdeniz*, Köprü Yayınları, İstanbul 2015, s. 23.

² Süveyş Kanalı konusunda en temel çalışmalardan birisidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zachary Karabell, *Parting the Desert: The Creation of the Suez Canal*, New York, 2004.

³ 19 ve 20 yüzyıl Kıbrıs tarihi hakkında bkz. George Hill, *A History of Cyprus*, Vol. 4, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

⁴ Halil İnalıcık, *Ottoman Policy and Administration in Cyprus after The Conquest*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1969, s. 1-20.

la gerçekleşmiştir. Ada, 1571 yılında yapılan çetin savaşlardan sonra Osmanlı hakimiyetine geçmiş ve yaklaşık üç yüz elli yıl boyunca da Türklerin egemenliğinde kalmıştır. Bu süre zarfında Osmanlı devleti adada hem imar faaliyetleri hem de iskân politikaları yürütmüştür. Anadolu'nun iç bölgelerinden getirilen Türk yerleşimciler bugünkü ada Türklerinin atalarını oluşturur.⁵ Osmanlı'nın gerileme döneminde özellikle İngiltere, İspanya, Fransa ve Hollanda arasında uzun süren deniz ve kara savaşları Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki varlığını bir süre daha devam ettirmiştir. Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki mücadelelerini iyi değerlendiren ve doğru ittifaklarla donanmasını güçlendiren Rusya, Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki varlığını tehdit etmiştir. 19. yüzyılın hemen başlarında Sanayi Devrimi'nin denizlerde meydana getirdiği teknolojik gelişmeyle İngiltere Avrupa merkezli rakiplerini Trafalgar Savaşı'nda yenerek okyanus ve denizleri kontrol etmeyi başarmıştır.⁶

Yüzyılın sonlarına doğru Rus ordusu 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden galip çıkarak İstanbul önlerine kadar gelmiştir.⁷ Bu durum üzerine İngiltere Doğu Akdeniz'deki varlığını güçlendirmek ve menfaatlerini korumak için Kıbrıs adasını Osmanlı Devleti'nden geçici süreliğine istemiş, karşılığında da Türk-Rus barış görüşmelerinde Türk tarafının çıkarlarına yakın durmayı taahhüt etmiştir. Görüşmelerin Osmanlı Devleti'nin beklentilerini karşılama üzerine, Sultan II. Abdülhamid İngilizlere Kıbrıs konusunda taahhüdünü yerine getirmiştir.

Adanın İngilizlere devredilmesi Rumlar için sevindirici bir olay olarak görülmüştür. Çünkü Rumlar eninde sonunda aynı kültür coğrafyasının parçaları olarak gördükleri İngilizlerin adayı Yunanistan'a bırakacağından çok emindir. Nitekim adaya yeni ayak basan İngiliz yönetimi 1879 yılında adadaki Rum Ortodoks kilisesi önderliğinde Rumlardan oluşan bir meclis kurulması talebiyle karşı karşıya kalmıştır. İngilizler bu talebi Türk varlığını da dikkate alacak şekilde genişleterek 1882 yılında dokuz Rum ve üç Türk'ten oluşan "Danışma Meclisi" kurulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Alman bloku yanında girmesi üzerine, İngiltere 5 Kasım 1914 tarihinde tek taraflı ilhak ettiği adanın egemenliğini tamamen kontrolüne almıştır. 1923 Lozan Antlaşmasıyla Ankara hükümeti Kıbrıs'ın İngilizler tarafından ilhakını tanıyarak Kıbrıs hem hukuken hem de fiilen İngiliz toprağı olduğunu kabul etmiştir.⁸ Bu duruma ilk tepki Rumlardan gelmiştir. Çünkü İngilizlerin adayı Yunanistan'a bırakmayacağı anlaşılmıştır. Bu tarihten itibaren Rumlar, adada siyasi faaliyetlerini artırmaya başlamıştır. 1929 yılından itibaren adanın Yunanistan'a bırakılması konu-

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 3, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s. 13.

⁶ Geoffrey Parker, *Cambridge Savaş Tarihi*, Çev. FüsünTayanç-Tunç Tayanç, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 233.

⁷ 93 Harbi olarak da bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ve bu savaş sonucu imzalanan Berlin Andlaşması ve sonraki gelişmeler için bkz M. Hakan Yavuz and Peter Sluglett, *War and Diplomacy: The Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*, University of Utah, 2011.

⁸ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Antlaşmaları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965, s. 42-46.

sunda resmi taleplerini çeşitli vesilelerle İngiliz yönetimine iletmişlerdir. Rumların “*enosis*” etrafındaki siyasi faaliyetleri Türklerin de örgütlenmesine neden olmuştur. Türk tarafı adanın Yunanistan’a verilmesinden önce İngiliz idaresinde kalmasının menfaatleri açısından daha uygun olacağını düşünmüştür. Türklerin bu politikası İngiltere’nin hem içeride hem dışarıda elini oldukça güçlendirmiştir. İngilizlerden istediğini alamayan Rumlar, 1931 yılında Lefkoşa sokaklarında yürüyerek vali konağını ateşe vermiştir. Bu olaylar sonrasında birçok Rum tutuklanmış bazı din adamları da adadan sürgün edilmiştir.

II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla adadaki tansiyon düşse de İngiltere’nin savaştan yorgun çıkmasını bir fırsat olarak gören ada Rumları, adanın Yunanistan ile birleşmesi için taleplerini daha güçlü bir şekilde yinelemişlerdir. Bu sırada Türkler de kendi aralarında örgütlenmelerini artırarak kurdukları gazete etrafında Türk toplumunu ortak bir ülküde birleştirmiştir. Kısa zamanda her iki toplum kendi partilerini hayata geçirmiştir. Bu iki partiden birincisi 1942 yılında Rumların kurduğu solcu Akel’le (İşçilerin İleri Partisi) 1944 yılında Türklerin kurduğu “Kıbrıs Milli Türk Partisi” olmuştur. 1945 yılından itibaren adadaki siyasi tansiyon tırmanmıştır. Artık Rumların hedefinde Türkler de vardır. İngiliz yönetimi bu gerilimi anayasal düzenlemelere giderek azaltmaya, özellikle Rum toplumunun dikkatini bu alana çevirmeye çalışmıştır. 1947-1948 yıllarında Winster ve Jackson planları⁹ gereği adadaki Rumların memnun olacağı yasal düzenlemeler yapılarak adanın idaresi taksim edilmiştir. İngilizlerin hukuki ve siyasi düzenlemelerine Rum tarafı 1950 yılında tek taraflı bir plebisit yaparak adanın Yunanistan’a verilmesi talebiyle cevap vermiştir. Kilise öncülüğünde yapılan plebisiti Türkler boykot etmiştir.¹⁰ 1951 yılında Rumların konuyu Birleşmiş Milletler’e (BM) götürmesi konunun uluslararası bir sorun haline gelmesine neden olmuştur. Her ne kadar konu İngiltere’nin girişimleri neticesinde sonuçsuz kalsa da artık Kıbrıs sorunu dünyanın çözüm beklediği bir sorunlar yumağına dönüşmüştür. Bu kritik zamanda Türkiye’de tek parti dönemi kapanarak Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Demokrat Partinin 1950-1953 yılları arasındaki dış politikasında Kıbrıs gündeminde bulunmamaktadır. Bu politika başlıca iki nedene dayandırılır: Birincisi Demokrat Parti hükümetinin Yunanistan’la çok yakın bir ilişki ve ittifak içine girmesine; diğeri ise İngiltere’nin adayı terk etme gibi bir niyetinin olmamasıdır. Kısaca Ankara hükümeti bu dönemde Yunanistan’la ilişkilerine önem vermiş, diğer yandan da adanın İngilizlerde kalmasının Lozan Antlaşması’nın gereği olduğuna inanmıştır. 1954 seçimlerini ezici bir sonuçla kazanmasından sonra Demokrat Parti iktidarı, Kıbrıs politikasında bir değişikliğe gitmiştir.¹¹ Bunun da nedeni Rumların talepleri karşısında İngilizlerin, dünya kamuoyuna adadaki Türk varlığından bahsederek Türkiye’yi konunun içine çekmesi neden olmuştur. Londra görüşmeleriyle birlikte Kıbrıs konusunda artık masada Ankara da yer almıştır. 1955 yılından sonra Türki-

⁹ <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/756756> (Erişim Tarihi:2 Haziran 2022)

¹⁰ Makarios Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2005, s. 71-72.

¹¹ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları (Karşılaştırmalı İnceleme)*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1963, s. 3.

ye’de hızla bozulan ekonomi karşısında iç politikada Kıbrıs adeta gündemin en önemli konusu haline gelmiştir. 1960 yılına gelindiğindeyse başta Amerika’nın sürece sağladığı olumlu katkıların ışığında Rum ve Türklere meydana gelen yeni bir devlet kurulması kararlaştırılmıştır. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ın oluşturduğu üçlü garantör Kıbrıs Devleti’nin geleceğiyle ilgili kararlar almada uluslararası hukuk açısından yetkilendirilmiştir.¹² Bir yanda Kıbrıs bağımsızlığına kavuşurken diğer yanda bu sürecin en önemli aktörlerinden olan Türk hükümeti bir darbeyle yıkılmış, hükümet üyelerinin tamamı yargılanmak üzere hapsedilmiştir. Türkiye’de yaşanan bu siyasi karışıklık adada da kendini göstermiştir. Bağımsız Kıbrıs Devleti’nin kurulmasının üzerinden iki yıl geçmeden adada Türklere karşı tedhiş eylemleri başlamıştır. Eylemler 1963 yılında katliama dönüşmüştür. Bu tarihten sonra Kıbrıs’taki şiddet olayları katlanarak artmıştır. Her iki toplum içinde silahlı yapılar oluşmuştur. 1974 yılında Rum ve Yunanlı subaylar tarafından gerçekleştirilen darbe adadaki dengelerin değişmesine neden olmuştur. Bu darbeye en sert cevap Türkiye’den gelmiştir. Ankara garantörlük hakkını kullanarak adadaki Türklerin varlığını korumak için Temmuz 1974’te Kıbrıs’a asker çıkarmıştır.¹³ Bu tarihten itibaren ada kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Türkiye’nin gerçekleştirdiği Kıbrıs barış harekâtı uluslararası kamuoyu tarafından eleştirilmiştir. Hatta Ankara’yla Washington arasında savaş rüzgarları esmiştir. Amerikalıların ağır ambargosu Türk ekonomisine büyük yara vermiştir. Amerikalı araştırmacı G.E Fuller’e göre bu müdahale “fetihçi bir politikanın” Türkiye’de tekrar ortaya çıkmasıydı.¹⁴ Türkiye, artık konunun direkt öznesi haline gelmiştir.

1974-2004 BM Müzakere ve Çözüm Arayışları Süreci

Bu tarihten itibaren adada kalıcı çözümün sağlanması konusunda yapılan birçok uluslararası görüşme olmuş ve bu görüşmelerde Türk tarafı federasyonu savunurken, Rum tarafı tanınmanın avantajını kullanarak “Kıbrıs Devleti’nin” kendi idaresinin altında birleşilmesini istemiştir. Bu durum karşısında Türkler, 1975 yılında “Kıbrıs Türk Federe Devletini” kurarak ada da iki meşru

¹² https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyeti_nin-kurulusuna-iliskin-temel-antlasma_-1960_ingilizce_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 3 Haziran 2022)

¹³ Kıbrıs devleti, doğrudan kısa bir süre sonra adada tedhiş hareketleri başlar. Buna rağmen iki kuruculu Kıbrıs devleti 1974 yılına kadar varlığını devam ettirir. Bu tarihte Kıbrıs’ın geleceğini belirleyen üç olay olur;

1-Kıbrıs Rum Faşist lider Nikos Sampson askeri bir darbeyle Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetini devirir.

2-Makarrios darbe sonrası adadan kaçmak zorunda kalır.

3-Hedefi Enosis olan Sampson’un silahlı grupları Türk köylerine karşı saldırıya geçerek çok sayıda insanı öldürmeye başlar. Bu kaos ortamı karşısında Ankara, Kıbrıs anlaşmalarının kendisine tanıdığı garantörlük yetkisini kullanarak önce barışçı çözüm girişimlerinde bulunur. İngiltere ve ABD, Türkiye’ye harekete geçmeden bekleyin, bir çaresini bulacağız der. Barışçı çözüm arayışları cuntacı Nikos Sampson’un elini güçlendirir. Bu durumu fark eden Türkiye adaya müdahale hazırlıklarına başlar.20 Temmuz 1974’te Türk askeri Kıbrıs’a ayak basar. Böylece ada fiili olarak ikiye bölünür. 1974’te Türk ordusu adanın %35.04’ünün kontrolünü ele geçirir. Bu rakam Kıbrıslı Türk nüfusunun oranının (%18) iki katına denk gelir. Detaylı bilgi için bkz; https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (Erişim Tarihi 3 Haziran 2022)

¹⁴ Graham E. Fuller, *Türkiye’nin Yeni Jeopolitik Konumu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2000, s. 138.

yönetim olduğunu ilan etmiştir. Aynı yılın ağustos ayında Viyana'da BM gözetiminde yapılan toplantıda iki halk arasında bir nüfus mübadelesi yapılması kararlaştırılmıştır. Böylece Kıbrıs, iki ayrı bölgede homojen nüfuslara ayrılmıştır. 1977 yılında Denктаş- Makarios görüşmesi Türk tarafını oldukça memnun etmiştir. Bu görüşme sonucunda "High Level Agreement" kabul edilmiştir. Buna göre taraflar iki toplumlu federal bir cumhuriyet kurulması üzerinde anlaşmışlardır.¹⁵ Hiç şüphesiz bu Türk diplomasisinin ve Kıbrıs Türklerinin lideri Rauf Denктаş'ın büyük gayretleri sonucunda gerçekleşmiştir. Buradan hareketle Kıbrıs Türkleri 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (KKTC) kurmuştur. Ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bunu tanımamıştır. Türkiye ve Kıbrıs Türk halkı BM'nin bu kararına rağmen adada kurulan KKTC'nin yaşatılması konusunda ortak bir irade sergilemiştir. Bu irade 2002 yılına gelindiğinde karşılıklı değişimler göstermiştir. Bu değişime sebep olan en önemli gelişme BM nezdinde Kıbrıs sorununa çözüm arama çalışmalarının başladığı bir süreçte Türkiye'deki genel seçimlerden iktidar olarak çıkan AK Partinin Türk dış politikasında "bilinen bazı ezberleri bozma siyaseti" olmuştur. Dış politikada ezberleri bozmak isteyen yeni hükümet ilk iş olarak Kıbrıs sorununa el atmıştır. Şimdiye kadar Ankara hükümetleri ve "askeri cenah" Kıbrıs konusunda Kuzey Kıbrıs Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş ile aynı düşünce ve politikaları izlemişti. Yeni dönemin Kıbrıs politikalarında askeri bakışa ve Denктаş'a yer verilmemiş, böylece 1954 yılından beri Kıbrıs Türkleriyle Ankara'nın tam uyum politikalarında ayrılıklar başlamıştır. Bu da Kuzey Kıbrıs'la Ankara arasında gerilimlere neden olmuştur. Denктаş ve askerlerin dışarıda bırakılması, BM'nin Kıbrıs özelinde daha rahat hareket etmesinin önünü açmıştır. BM Genel Sekreteri özel temsilcisinin gerek Türk gerek Rum taraflarıyla yaptığı birçok görüşme neticesinde Türkiye'nin de tam desteklediği BM genel sekreterinin adını alan "Annan Planı" devreye sokulmuştur.¹⁶ Annan Planı iki kesimli federal bir yapı önerisi getirmekle birlikte Kuzey Kıbrıs'ın elindeki birçok toprak parçasının Rumlara iadesini öneriyordu. Karşılıklı itirazlar neticesinde Annan Planı üzerinde birçok defa değişiklik yapılmıştır. Referandum öncesi Annan Planı'nın son versiyonunda dış politika, para ve finans politikaları, vatandaşlıkla muhaceret konularının federal düzeyde ele alınacağı bir birleşik Kıbrıs cumhuriyeti öngörülmüştür.¹⁷

İç siyaseti ilgilendiren günlük meselelerse güneyde Kıbrıslı Rumlara kuzeyde Kıbrıslı Türkler olmak üzere siyasi açıdan eşit iki kurucu devletin yetki alanına bırakılmıştır. İki toplumlu iki kesimli ve siyasi eşitliğe dayalı bir çözüm kuzeyde bir biçimde Kıbrıs Türk yönetimi olmasını öngörmüştür. Kıbrıslı Türkler, bu yapıya "devlet" derken, Annan Planı'nda "kurucu devlet" terimi kullanılmıştır. AK Parti hükümeti bu plana tam destek verirken, Türk gene-

¹⁵ Policy Report, *Kıbrıs'ı Yeniden Birleştirmek 194. Avrupa Raporu*, International Crisis Group, 23 Haziran 2008, s. 11.

¹⁶ Kofi Annan'ın Kıbrıs Planı için bkz. http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_Text.html (Erişim Tarihi 15 Temmuz 2022).

¹⁷ Policy Report, *Kıbrıs'ı Yeniden Birleştirmek Avrupa Raporu*, International Crisis Group, 10 Ocak 2008, s. 7.

raller tek çözümün konfedere yapı olduğunu belirtmişlerdir.

Kıbrıs'taki çözüm planları sayısının yirmi beş bin ila kırk üç bin arasında olduğu tahmin edilen Türk askerinin büyük bölümünün adadan ayrılmasını ve İngiliz üsleri dışında adanın tamamen silahsızlandırılmasını hedeflemiştir. (Annan Planı'nın son versiyonuna göre kademeli olarak adadaki Türk askeri sayısının üç bine düşürülmesi öngörüldü.)

Annan Planı'nda yer alan, Türkiye'nin 1960'taki garantörlük haklarının devam etmesi ve adada üç bin kişilik askeri birlik bulundurması maddeleri Kıbrıslı Rumlar tarafından itiraz nedeni olmuştur. Ayrıca Türk yetkililer "federasyon" teriminden ziyade "ortaklık" ifadesine vurgu yaptıklarını ve böylelikle iki ayrı devletin varlığına dayanan federal bir çözümden yana tavırlarını ortaya koyduklarını ifade ederken Kıbrıslı Rum yetkililer iki ayrı devlet değil tek devlet çatısı altında yeniden birleşmeyi istediklerini dile getirmiştir. Kıbrıslı Türklere Annan Planı'na EVET demeleri karşılığında KKTC'nin tanınacağı vadedilmiş, bu şartlar altında yapılan referandumda Kıbrıslı Türklerin %65'i Annan Planına "Evet" demiştir.¹⁸ Rumlarınsa %75'i plana "Hayır" oyu vermiştir. Adadaki bütünleşmeye milliyetçi duygular ile karşı çıkanlara enerjiye dayalı yeni zenginliğin paylaşılmasının istenmemesi de eklenmiştir.

2004 Annan Planı'nın başarısızlığı adanın bölünmüşlüğüne daha da kalıcı hale getirmiştir. Güneyin bu kararıyla iki toplum arasındaki çözüm süreci bir kez daha başarısızlıkla son bulmuştur. Adanın yalnızca güneyini elinde bulunduran Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Kıbrıs adasının tamamı adına Avrupa Birliğine girerek Kıbrıs sorununda ve Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde önemli bir mevzi ve müttefik kazanmıştır. Kuzeyin çözüm isteyen iradesi Kıbrıs Rum halkını memnun etmemiştir. Güneyin AB'ye girmesiyle içlerindeki aşırı milliyetçi söylem oldukça moral bulmuştur. Bu milliyetçi söylem ekonomik beklentilerle pekişmiştir. Adadaki birleşmenin Güney ekonomisine yük olacağı düşüncesi referandum sürecinde Rumları oldukça rahatsız etmişti. Güneyin, adanın tanınan tek meşru devleti olmasına AB üyeliğini eklemesi Rum siyaseti açısından uluslararası bir başarı olarak görülmüştür.

Kıbrıslı Türkler açınsındansa süreç tamamen bir hayal kırıklığı olmuştur. Kıbrıs Türkü Rumlar karşısında adeta cezalandırılmıştır. Bu cezalandırma hidrokarbon'un paylaşımı sürecinde de devam etmiştir. AB ve Rumlar adanın çevresindeki enerji kaynakları üzerinde tek söz sahibi gibi hareket ederek Kıbrıs Türkleri yok sayılmıştır. Bu politika gerek ada Türklerini gerekse Türkiye'yi daha milliyetçi söylem ve eylemlere itmştir. Nitekim Planın başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra kuzeydeki milliyetçi söylemler giderek artmış ve parlamentoda temsil edilir hale gelmiştir. Bu durum adada rasyonel çözüm arayışlarını ve diplomasiyi çıkmaza sürükleyerek sorunun daha çok duygusal tepkiler etrafında kümelenmesine neden olmuştur. Müzakerelerle ömrü geçen eski nesiller yorulmuş, yeni nesillerse milliyetçi söylemlere kaymaya başlamıştır. Eroğlu: "Kıbrıs müzakerelerinden usandık. Anlaşmanın olmaması kar-

¹⁸ Policy Report, *Kıbrıs'ı Yeniden Birleştirmek Avrupa Raporu*, International Crisis Group, 10. Ocak. 2008, s. 3.

şısında halkı artık çözüme inandırmak imkânsız gibi görünmektedir.” diyerek sorunun daha da ağırlaşacağına işaret etmiştir. Başarısız çözüm arayışları, enerji paylaşımındaki sorunlar, GKRY'nin tek tarafı AB üyesi yapılması, Türkiye ve KKTC'yi dışarıda bırakan yeni bölgesel ittifak arayışları Doğu Akdeniz'de barış ve istikrarı olumsuz etkileyen faktörler olmuştur.

Türkiye açısından Kıbrıs konusunda ilerleme sağlanabilmesi için atılması gereken adımları şöyle özetleyebiliriz:

- 1) Türkiye-AB ilişkilerinin normalleşmesi
- 2) Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde yaşanan gerilimlerin karşılıklı azaltılması,
- 3) Türkiye-KKTC arasında imzalanan yeni enerji antlaşmaları ve Türkiye'nin enerji arama çalışmalarının düşmanca görülmemesi.

Bu konularda çözüme kavuşmadan, Kıbrıs sorunuyla, Akdeniz'de istikrar ve kalıcı barışın sağlanması zor görünmektedir.¹⁹

Türkiye'nin Güvenlik Doktrinde Kıbrıs'ın Yeri

Yunanistan'ın, on iki mil iddiasıyla Ege'de, GKRY'nin AB üyesi olduktan sonra Kıbrıs üzerinden Akdeniz'de Türkiye'yi içe kapatma stratejisi Ankara tarafından bir egemenlik gaspı olarak görülmüştür. Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'ndeki en uzun sahil kıyılarına sahip olduğu düşünüldüğünde bu taleplerin ve yapılmak istenenin gerçeklerle asimetrik bir durum sergilediği açıktır. NATO üyesi Yunanistan'ın adalar üzerinden Türkiye'yi adeta kara devleti yapma girişimleri üç tarafı geniş kıyılarla çevrili Türkiye için ciddi bir güvenlik riski oluşturmaktadır. Türkiye bu duruma benzer sorunları Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminde yine Yunanistan'ın Türk kara sularına doğru genişleme stratejisinde görmüştür. Ege adalarını bir oldu bittiyle alarak adalar üzerinden İstanbul boğazına kadar gelen Yunan donanması Türk deniz sularında adeta terör estirmiştir. Türkiye geçmişte düştüğü böylesi bir hataya tekrar düşmemek için uluslararası anlaşmalar ve deniz hukukunun kendisine tanıdığı bütün hakları sonuna kadar korumaya çalışmaktadır. Türkiye'nin güvenlik doktrinde denizler vazgeçilmez güvenlik alanıdır. Kıbrıs, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki varlığı açısından stratejik öneme sahip olmakla beraber adada yaşayan soydaşlarının siyasi haklarının ve güvenlik kaygılarının uluslararası anlaşmalarla koruyucusudur.

2004 Annan Planı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Türkiye, Kıbrıs konusunu daha çok askeri stratejiler ekseninde ele almaya başlamıştır. Nitekim Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök 20 Nisan 2005'te yaptığı konuşmada Türk ordusunun Akdeniz'deki güvenlik doktrininin tamamen Kıbrıs üzerine inşa edildiği vurgusunu yapmıştır.²⁰ 2020 yılından itibaren Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki güvenlikçi politikalarına ekonomik çıkarlarının korunması da eklenmiştir.

¹⁹ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/07/140718_eroglu (Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2022)

²⁰ <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=38650> (Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2022).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Oynayacağı Roller ve Bölgeyi Bekleyen Yeni Jeopolitik Riskler

Kıbrıs'ın çözümsüzlük süreci adanın dışına taşarak Doğu Akdeniz'de istikrarsızlık ve güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Kıbrıs sorununun direkt tarafları olan Türkiye, Yunanistan, KKTC, GKRY arasındaki gerilimler artarken Fransa ve Almanya gibi devletler başta olmak üzere AB'nin süreçte Yunanistan ve GKRY'nin tezlerini desteklemesi bölgesel barış ve Kıbrıs sorununa diplomatik çözüm arayışlarını olumsuz etkilemiştir. Özellikle AB'nin Doğu Akdeniz'deki enerji politikalarını GKRY ile yürütmesi Türkiye ve KKTC'yi masadan uzaklaştırmıştır. İşte bu koşullar altında Türkiye Akdeniz'deki varlığını pekiştirmek isteyen Rusya ile daha yakın çalışmak zorunda kalmıştır. ABD'nin tamamen Yunan lobisi altında ve Türkiye'nin terör örgütü olarak kabul ettiği Suriye'deki YPG/PYD gruplara olan sempatisi Türkiye'yi yeni arayışlara sürüklemiştir.

Doğu Akdeniz'in var olan stratejik konumuna yeni eklenen su altı hidrokarbon kaynaklarının keşfi bölge ülkelerinin yanında büyük güçlerin de bölgeye olan ilgisini daha da artırmıştır. Türkiye için konu öncelikle güvenlik endişeleri ekseninde görülmüştür. Ankara, Kıbrıs konusunu Ege adaları sorunuyla beraber düşünmektedir. Türkiye'nin güney ve batı denizlerindeki egemenliğinin Yunanistan ve GKRY lehine genişlemesi adeta üç tarafı denizlerle çevrili ülkenin sadece Karadeniz'den ibaret bir coğrafya haline gelmesi anlamını taşımaktadır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'in en uzun kıyısına, güçlü bir donanmaya²¹ ve gelişmiş limanlara sahip olduğu düşünülürse bölgenin güvenliği ve askeri ikmal imkanları açısından vazgeçilemeyecek stratejik öneme sahip olduğu görülür. Türkiye'nin Akdeniz'de sahip olduğu alt yapı imkanları Ortadoğu'daki gelişmeler açısından da önem kazanmaktadır. Nitekim, ABD'nin II. Irak Savaşı'nda ve IŞİD'e karşı yürüttüğü operasyonlarda Türk limanları ve karasuları hep gündeme gelmiştir.

Türkiye'nin gerek Kıbrıs'taki askeri gücü gerekse Akdeniz'deki güçlü donanması BM barış gücüyle (UNFICYP) geliştirdiği iş birliği sayesinde Akdeniz'in güvenliği konusunda başarılı çalışmalar yapabilme kabiliyet ve donanma sahip olduğunu göstermek için yeterlidir. Ayrıca NATO Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni de içine alacak şekilde Türkiye'yle Akdeniz'de yeni güvenlik üsleri inşa edebilir.

Rusya'nın, Güney Kıbrıs'ın AB üyeliği ve Ukrayna Savaşı sırasında aldığı Rusya karşıtı durum KKTC'ye olan ilgisini arttıracaktır. Nitekim Vladimir Putin'in Kosova'nın durumuyla Kıbrıs'lı Türklerin olası bağımsızlığını ilişkilendiren açıklamasını bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Rusya geçmişte GKRY üzerinden bölgedeki askeri varlığını artırma çalışmalarının bir benzerini bu sefer KKTC üzerinden hayata geçirmek isteyebilir. Bu da Suriye ve Libya'dan sonra Akdeniz'deki askeri varlığını daha da artırması anlamına gelir.

²¹ <https://tr.euronews.com/2020/08/14/akdeniz-in-en-buyuk-10-donanmas-turkiye-besinci-sirada> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2022)

Diğer taraftan Yunanistan ve Güney Kıbrıs Akdeniz'de Türkiye'yi yalnızlaştırmak için yeni ittifaklar kurmaktadır. Özellikle Türkiye'yle sorun yaşayan bölge ülkeleri tercih edilmektedir. Bu bağlamda Mısır'la Doğu Akdeniz'de yeni bir güvenlik şemsiyesi oluşturmaya çalışmaktadır. Üç ülke Doğu Akdeniz'de terör gruplarına karşı ortak eylem planı hazırlığı içindedir. Bu planın işlemesi konusunda ülkelerin deniz kuvvetlerinin yeterli olup olmadığı tartışma konusudur. Avrupa Birliğinin de üçlü ittifakın yanında yer alarak konuya dahil olması iş birliğini Avrupa'ya taşımıştır. Yunanistan ve Güney Kıbrıs bir yandan Mısır'ın denizlerdeki çıkarlarını koruyacaklarını diğer yandan da AB'deki gönüllü elçileri olacaklarını da ifade ederek adeta Mısır yönetimi motive edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Güney Kıbrıs yönetimi Ürdün, İsrail ve Lübnan'la ikili ilişkiler geliştirmek suretiyle Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de yeni roller peşindedir.

Güney Kıbrıs ve Yunanistan, Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de yalnız bırakmak için Kıbrıs'a komşu ülkelerle uluslararası anlaşmalara yönelmiştir. Ankara bu gelişme karşısında Akdeniz'deki ilişkilerini Kuzey Afrika ülkelerine doğru genişletme kararı almıştır. Böylece NATO üyesi iki ülkenin baş aktör olduğu yeni ittifaklar doğmuştur. Bu kutuplaşma Akdeniz'de yeni gerginlik ve belirsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Ayrıca bu yeni durum Doğu Akdeniz'de bulunan enerjinin Avrupa'ya ulaşmasının önünde yeni engeller çıkarmıştır.

Doğu Akdeniz ve çevresindeki bölgelerde güvenliğin sağlanmasında neredeyse bütün yük ABD'nin üzerine binmiştir. Terörle mücadele, Suriye'nin kimyasal silahlardan arındırılması ve İran'ın nükleer çalışmalarının kontrol edilmesi Akdeniz'deki Amerikan askeri varlığının önemini artmıştır. Libya'daki isyancıların deniz ticaret yollarını tehdit etmesi karşısında yetersiz kalan Kıbrıs ve Libya hükümeti Libya'ya ait olan petrol tankerlerine yönelik operasyonlar için Amerikan özel harekât timlerini göreve çağırmıştır. Bu operasyonlardan biri Kıbrıs açıklarında Libya'ya ait olduğu belirtilen bir petrol tankerine yapılmıştır. "MorningGlory" isimli petrol tankeri Libya'ya ait isyancıların denetimindeki El Sidre limanında ham petrol yükleyerek Kuzey Kore'ye yola çıkmıştır. Libya hükümeti isyancıları durduramadığı için Libya ve Kıbrıs hükümetlerinin başvurması üzerine, ABD'nin Avrupa Özel Harekât Komutanlığı'na (Soceur) bağlı timler Kıbrıs açıklarında operasyon düzenleyerek gemiyi kontrol altına almıştır.²²

Suriyeli mültecilerin Avrupa'ya gitmek için deniz yoluyla yaptıkları kaçak yolculuklar mülteci sorunu ve Lefkoşa'da mülteci kampı önemini koruyor. Kıbrıs mülteci sorunuyla tek başına mücadele etmekte yetersiz kalmaktadır. Nitekim ABD bölgesindeki deniz güvenliği, gemi kaçırma ve kaçak yakıt taşıma konularında bölgede operasyonlar düzenlemektedir.

Doğu Akdeniz havzasına komşu Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerindeki siyasi, ekonomik krizlerden ve savaşlardan kaçanların göç yolu üzerinde olması, Kıbrıs'ın insan göçü sorunuyla karşı karşıya kalınmasına neden olmaktadır. Bir de buna insan kaçakçılığı eklenmiştir.

²² <https://t24.com.tr/haber/abdden-dogu-akdenizde-operasyon,253587> (Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2022)

Akdeniz'deki siyasal ilişkilerin aşırı derecede değişken olması bu havzadaki siyasi belirsizlikleri de artıran bir faktördür. Suriye, Lübnan, Filistin, Mısır, Cezayir, Tunus ve Libya'daki krizlerle çatışmalar tüm Akdeniz'i ateş alanına dönüştürebilir.

Türkiye, AB yolunda Kıbrıs'ın kendisine engel olduğu ima edilerek ve adeta bir AB üyeliği havucu gösterilerek Annan Planı'na razı edilmiştir. Kıbrıs sorununa bağlı Türkiye ve KKTC ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan arasındaki çözümsüzlük Doğu Akdeniz'deki belirsizliği derinleştirerek istikrarı bozmuştur. Kıbrıs sorunu Doğu Akdeniz'in bir barış ve güvenlik alanı olmasının önündeki en büyük engel olmuş, bu durum diğer kıyıdaş ülkeler arasındaki ilişkileri de etkilemiştir.

GKRY'nin AB üyesi yapılması bölgede güvenlik ve istikrara katkı sağladığı görece bir durum halini almıştır. Nitekim Merkel'in 2011'de "Güney Kıbrıs'ı AB'ye almak yanlış olmuştur." sözü AB içinde bazı kararların sorgulandığını göstermiştir. Ayrıca GKRY'nin Yunanistan'la iç içe olmasının oluşturduğu yapısal iç sorunların bölgesel barış ve istikrara katkı sağlamadığı araştırmacıların değindiği konulardan olmuştur.²³

Savaşlar, Göçler ve Güvenlik Sorunları

Avrupa, Balkanlar, Asya, Kafkaslar ve Afrika'da savaşlar ve iç çatışmalar bölgedeki toplumsal hareketliliği tetiklemiştir. Özellikle kuzeyden ve güneyden batıya doğru gelişen göçler Akdeniz havzasında yeni belirsizlikleri ve sorunları beraberinde getirmiştir. Doğu Akdeniz'e komşu olmayan ülkelerin bölgedeki faaliyetleri de var olan sorunları artırmıştır. Filistin, Suriye, Somali, Liberya, Ruanda gibi ülkelerdeki iç çatışmalar ve büyük güçlerin olaylara taraf olması daha çok soruna yol açmıştır. Savaş ve güç mücadelesinin alanları genişledikçe bundan etkilenen topluluklar da artmıştır. Bu durum beraberinde mülteci sorununu getirmiştir. BM mülteciler yüksek komiserliği gözetimindeki insan sayısı hızla artış göstermiştir. İç tehditler, mülteci sorunu, bölgesel ve küresel güç mücadelesinin merkezinde kalan Doğu Akdeniz havzasında istikrarla barışın korunması ve sağlanması oldukça zorlaşmıştır. Ayrıca Rusya-Ukrayna savaşı Avrupa'yı enerji konusunda hızlı çözüm arayışlarına itmiştir. AB'nin Rusya enerjisine bağımlılıktan kurtulmak için Doğu Akdeniz havzasındaki yeni enerji yataklarına yönelmesini sağlamıştır. AB ülkeleri enerji konusunda ortak bir politika belirleyememiş bunun yerine GKRY üzerinden bölgedeki doğal gaz kaynaklarına yönelmiştir. AB'nin bu politikası karşısında, Rusya da bölgedeki askeri ve siyasi gücünü artırmıştır. Bu durum Doğu Akdeniz enerji koridorları üzerinde savaş alanı riskini yükseltmiştir.

Ayrıca İsrail'in güvenliği açısından Akdeniz hiç şüphesiz kara sınırlarının güvenliği kadar hayati önem taşımıştır. İsrail'in Arap dünyasıyla yaşadığı sorunlar ve karadan adeta çevrelenmiş jeopolitik konumu dikkate alındığında batıya doğru tek güvenli çıkış noktası Doğu Akdeniz olmuştur. Mavi Marmara olayında görülmüştür ki İsrail'in en zayıf noktası Doğu Akdeniz sahilleridir.

²³ <https://www.dw.com/tr/kıbrısta-sandıklar-açılıyor/a-16605109> (Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2022)

İsrail'in en büyük limanı Haifa bu sahillerdedir. İran bu hassas bölgeyi gö-
rek stratejisini Doğu Akdeniz'e doğru revize etmiştir. Mısır'daki askeri dar-
benin yönetimden el çektiği İhvan hareketi ve seçimlerle iş başına gelmiş
Mursi'nin İran savaş gemilerine Süveyş Kanalı'nı açması Mısır yönetiminin
sonunun başlangıcı olmuştur.

Ayrıca bölgesel güç olma iddiasındaki İran'ın gerek doğal kaynaklarını
(petrol ve doğal gaz) ve gerekse islam ülkelerine kendi siyasal islam rejimini
ihraç etmek için Akdeniz'e inme siyaseti bölgede başlı başına bir güvenlik so-
runu ve istikrarı bozacak gelişmeler olmuştur.

Rusya, Suriye'deki olayları fırsata dönüştürerek bölgedeki askeri gücünü
ve etkinliğini artırmıştır. Bu da Doğu Akdeniz'de sahili olmayan Rusya'nın
sıcak sulardaki güç dengesinde masada olmasını sağlamıştır. Ayrıca yeni An-
kara- Moskova yakınlaşması Doğu Akdeniz'deki dengeleri değiştirebilecek po-
tansiyele sahiptir.

Orta Doğu'da güç mücadelesi içinde olan İran hem Suriye hem de Lüb-
nan'daki Hizbullah üzerinden Doğu Akdeniz'de etkin ve söz sahibi olmaya ça-
lışmaktadır. İran bu hassas bölge üzerinden stratejisini Doğu Akdeniz'e doğru
yenileyerek hem Lübnan'ın başat gücü olan Hizbullah'a destek vermiş hem
de Suriye'deki Esad rejimi için büyük mali yükümlülükler altına girmiş ve bu
iki aktör de İran'a bağımlı hale gelmiştir. İran'ın ticaretinde denizler dünya
açılan kapıdır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz ve özellikle Süveyş kanalı kendi
jeopolitiğinin derinliği açısından önemlidir. İran bu bölgede tek başına hare-
ket edecek bütüncül güce sahip olmadığı için Rusya ve Suriye'yle stratejik
ittifak içine girmiştir. Bunu yaparken de Rusya'nın taleplerine açık bir ülke
konumuna gelmiştir. Bu gelişmeler Türkiye'nin önemini daha da artırmıştır.

Rusya

Rusya, 18. yüzyıldan itibaren karalar üzerindeki hegemonik yayılcılığını
denizlere taşımıştır. I. Petro'nun sıcak denizlere inme politikası, Çarlık Rus-
ya'sının yıkılmasından sonra da devam etmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılma-
sından sonra Karadeniz'deki Rus donanmasının büyük kısmı Ukrayna'da kal-
mıştır. Bu durum Rusya'nın Karadeniz ve Akdeniz'deki deniz gücünü oldukça
zayıflatmıştır. Rus donanmasının büyük kısmının kuzey denizinde kalması
adeta Rusya'yı, adeta tamamen kara devletine dönüştürmüştür. Putin iktida-
rında Rusya tekrar I. Petro'nun sıcak denizler politikasına geri dönmüştür. Rus
donanması eş zamanlı Karadeniz ve Akdeniz'de yeni limanlar ele geçirmiştir.²⁴
Bu durum soğuk savaş sonrası Amerika'nın ve NATO'nun denizlerdeki mutlak
üstünlüğünü gölgelemiştir. Suriye ve Ukrayna savaşlarıyla denizlerdeki askeri
varlığını hızla artıran Rusya, NATO'yla karşı karşıya gelmiştir.

Rusların Doğu Akdeniz'de muazzam bir donanması şu anda olmasa da Ak-
deniz'de kazandığı her liman ve üs bu yolda atılan önemli adımlar olmuştur.

²⁴ Detaylı bilgi için bkz; Dimitry Bechev, *Russia Rising Putin's Foreign Policy in the Middle East and North Africa*, London: Bloomsbery, 2021; Nikolay Kozhanov, *Russian Foreign Policy Towards the Middle East: New Trends, Old Traditions*, London: Hurst, 2022.

Rusya denizlerdeki hegemonik genişlemesini Baltık'tan başlayarak Karadeniz, Hazar ve nihayet Akdeniz'le bitirme stratejisini gütmüştür. Bunun için de Kuzey'de, Kafkaslar'da, Karadeniz ve Suriye'de askeri kuvvetlerini artırma yoluna gitmiştir. Nükleer ve askeri gücünü enerji kaynaklarıyla birleştiren Rusya 21. yüzyıla daha agresif, buyurgan ve meydan okuyan bir siyasetle girmiştir. Rusya Akdeniz'deki büyük güçler dengesinde yer almak için Suriye'yle yetinmeyerek Kuzey Afrika sahillerine doğru etki alanını genişletmeye çalışmaktadır. Bu durum Akdeniz'de kıyısı bulunan ülkelerde belirsizliğe ve çatışmaların artmasına neden olmuştur.

Rusya'nın Balkanlardaki Ortodoks ve Slav halkları üzerinden Akdeniz'e inme hayali bölge ülkelerinin AB üyesi yapılmasıyla çökmüştür. Bu durum karşısında Putin yeni Avrasya siyasetiyle Kafkaslar ve Ortadoğu üzerinden Akdeniz'e incek yeni bir hat oluşturmak istemektedir. Aslında AB'nin Balkan politikalarının ana hedefi Rusya'yı bölgeden uzak tutmaktır. AB'nin Gürcistan, Moldova, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Ermenistan'daki hedefi Rusya'nın bu coğrafyadaki etkisini azaltmak ve bu politika bölgeyi bir çatışma alanına çevirmiştir. Kısacası, bugün yukarıdaki coğrafya ve Doğu Akdeniz'deki çatışmalara ortam hazırlayan ana aktör AB'nin politikalarıdır.

Kafkasların kontrol edilmesi ilk tahminde "sıcak denizlere" çıkışın önünü açmaktadır.²⁵ Türkiye'nin, Avrasyacılığın Akdeniz'e açılan gözü olduğu da unutulmamalıdır. Rusya, enlemsel ve boylamsal düzlemde ilerliyor. Doğu Akdeniz'deki oyuncuların artması bölgedeki yeni enerji merkezlerini de doğrudan etkileyecektir. Rusya sıcak denizlerde kazandığı her müttefik Akdeniz'deki egemenliğini arttıracaktır. Özellikle Akdeniz'in en uzun kıyı şeridinde ve beşinci büyük donanmasına sahip Türkiye'yle Rusya yakınlaşması Moskova'nın hayallerini gerçekleştirmede önemli bir adım olarak görülmektedir. Tarih boyunca Ruslar Akdeniz'de bir güç olma iddialarına hiç bu kadar yakın olmamışlardır.

Akdeniz üzerindeki Rus ihtirasına karşı ne yapılması gerektiği konusunda AB'nin kafası oldukça karışmıştır. Bunun başlıca sebebi kıta Avrupa'sının Rus enerjisine olan bağımlılığı gelmektedir. Açıkça Rusya'ya meydan okumada çekingen davranmayan tek ülke ABD olmuştur. Amerika'nın bu kararlığı Avrupa'nın enerji sorununu çözmede yetersiz kalmıştır.

Rusya, Suriye'deki iç savaş ortamının yarattığı durumu en iyi şekilde kullanarak Suriye'de kalıcı ve rejimin dayandığı tek güç haline gelmiştir.²⁶ İç savaş sonucu Esad rejimi zayıflamış ve birçok şehri isyancı Sünni halk gruplarına kaybetmiştir. Merkezi hükümet düşmek üzereyken IŞİD'ci savaşçıların yeni topraklar kazanarak devlet kurmaları üzerine hem Batılı güçler hem de Rusya tüm güçleriyle Esad rejiminin yanında durmuşlar ve rejimin devrilmesi büyük oranda Rusya'nın desteğiyle önlenmiştir. Kısacası, eski bir KGB ajanı olan ve Sovyetler'in çökmesini en büyük stratejik "hata" olarak gören Vladimir

²⁵ Aleksandr Dugin, *Rus jeopolitiği*, Küre Yayınları, İstanbul 2020, s. 177.

²⁶ Anna Borschhevskaya, *Putin's War in Syria: Russian Foreign Policy and the Price of America's Absence*, IB Tauris, London 2021, s. 48.

Putin her fırsatta Sovyetler'in hatta Çarlık Rusya'sının gücünü toplamak için büyük mücadele vermiştir. İşte bu eksende Akdeniz'deki tek deniz üssünün olduğu Suriye'yi kaybetmemek için Putin büyük çaba göstermiş ve sonunda da başarılı olmuştur. Putin sadece Suriye'de değil tüm Orta Doğu coğrafyasındaki çatışmaları fırsata dönüştürerek bölgedeki askeri gücünü ve etkinliğini artırmıştır. Bu da Doğu Akdeniz'de sahili olmayan Rusya'nın sıcak sularda masada olmasını sağlamıştır. Rusya'nın Suriye'deki amaç ve politikalarını incelememiz Doğu Akdeniz'de devam eden güç mücadelesi ve Türkiye'nin Kıbrıs politikasını daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Putin, Rus dış politikasındaki en büyük stratejik dönüşümü sağlamıştır. Onun liderliğinde Rus dış politikası sadece Gürcistan ve Ukrayna'ya karşı değil, Ortadoğu'da da daha müdahaleci ve saldırgan hale gelmiştir.²⁷ Bu üç alanda da Rus askeri üsleri risk altındaydı: Abhazya'da (Gürcistan) Gudauta, Kırım'da Sivastopol ve Suriye'de Tartus. Rusya bu üsleri askeri güvenliği için gerekli görmüş ve bunları korumak için her türlü yola başvurmuştur. Putin "Büyük Rusya İmparatorluğu"nu bir hayal olarak değil günümüz dış politikasına yön veren bir hedef olarak görmüştür. Rusya için Ortadoğu'da büyük devlet olduğunun sembol noktası Tartus askeri üssü olmuştur. Tartus, Akdeniz'i Rus etkisine açan ve Doğu Akdeniz'de güç göstereceği tek askeri üssüydü.²⁸

Putin'in büyük devlet olma politikası sadece geçmişin ihtişamını tekrar yaşatmak amacı gütmüyordu. Onun bu politikasının diğer bir yüzü ise iç sorunlarını organize etmeye, çözmeye yönelik ve büyük oranda içe dönük bir politikaydı. Rus halkını çok iyi tanıyan Putin, halkın büyük devlet olmak için her türlü fedakârlığa hazır olduğunu biliyordu. Putin, Rus halkına istedikleri büyük devlet olma ve dik durma arzusunu vermek için yeni stratejiler geliştirdi.

Rusya, uluslararası konumunu büyük devlet olma arzusunu pekiştirmek için hareket etmeye başladı ve bu süreçte Doğu Akdeniz daha önemli hale geldi.

Bazı akademisyenler, Putin'in dış politika eylemlerinin, sürekli halk desteğini kazanma hareketlerinin dışa dönük ifadesi olduğunu savunuyorlar. Aslında Putin, Rus milliyetçi tarihi için çok az çağrışım içermesine rağmen, Suriye'ye müdahalesi için geniş halk desteğinden yararlanıyordu. Ancak Putin'in onay oranı Suriye müdahalesinin başlangıcında yüzde 90'ın üzerine çıktı.²⁹ Rus halkının Putin'in Suriye'deki saldırgan politikalarını desteklemesinin iki nedeni var: Birincisi büyük devlet olma arzusu ve bunun için Tartus limanının önemi ve ikincisiyse Suriye'ye verilen desteği IŞİD gibi terör örgütlerine karşı bir savaş olarak görmesidir. Rus halkı, Kuzey Kafkasya'dan bazı Müslüman radikal grupların Suriye'de Esad hükümetine karşı savaşan cihatçı

²⁷ Andrej Kreutz, *Russia in the Middle East Friend or Foe?* Westport, Conn.: Praeger Security International, 2006, s.83.

²⁸ https://www.academia.edu/44041445/Framing_Russias_Mediterranean_Return_Stages_Roots_and_Logics (Erişim Tarihi:2 Temmuz 2022)

²⁹ <https://www.ibtimes.co.uk/russia-vladimir-putin-approval-rating-hits-90-following-syria-bombing-campaign-1525181> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2022)

gruplar yanında yer almasını yakından izlediği için Putin'in politikalarını ulusal güvenlik adına destekledi.

Putin'in Doğu Akdeniz ve Suriye Politikası

Rusya'nın jeopolitik yaklaşımının arkasındaki ana faktörler: büyük devlet imajını pekiştirmek, deniz yollarını güvenceye almak ve yeni enerji kaynaklarını kontrol etmektir. Rusya, Suriye'de yaşanan iç çatışmalardan faydalanıp varlığını güçlendirerek genişletmeye çalışırken yanına İran'ı almış; İran ve Saddam sonrası Irak'taki yeni siyasi durumdan en kazançlı çıkan ülke olmuştur.³⁰ Dün Avrupa'yı ideolojilerle tehdit eden Rusya, bugün enerji, askeri güç ve Avrupa'nın etnik ve tarihi fay hatlarını karıştırarak tehdit eder hale gelmiştir. Avrupa'ya karşı sağladığı enerjideki avantajları ancak Akdeniz'i kontrol ederek devam ettirebilir. Ulusal stratejilerinin en önemli unsuru haline gelen enerji, Rusya'nın yeni Asya stratejilerinin bir benzerini Akdeniz'de gerçekleştirebilecekti.³¹Bunun içinde Akdeniz'deki en önemli müttefiki Suriye'deki rejimin devamı Rusya için daha önemli hale gelmiştir.

Putin'in askeri kurmayları Sovyetler Birliği zamanındaki gibi Akdeniz'de bir donanma bulundurma hedefine işaret etmiştir. ³²Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin 30+50 savaş gemisinden oluşan donanması, Akdeniz'de Amerikan 6.filosuna karşı bir denge unsuru niteliğindedir. 1992 yılında bu donanma dağıldı. Kremlin 2015 yılına kadar Akdeniz'de tekrar on savaş gemisinden oluşan sabit bir donanma hedefi güttüğünü belirtmiştir. Bunun içinde Suriye kilit rol oynamaktadır.

Moskova'nın Suriye stratejisi, sözde "Primakov doktriniyle şekillenmektedir. Eugene Rumer'in 2019 tarihli bir makalesinde öne sürdüğü gibi, "Adını eski Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yevgeny Primakov'dan alan Primakov doktrini, ABD'nin egemen olduğu tek kutuplu bir dünyanın Rusya için kabul edilemez olduğunu öne sürmektedir."³³ Doktrinin kilit unsurları arasında, büyük güçlerin ABD'yi dengelemeye çalıştığı ve Rusya'nın bu çabada önemli bir rol oynadığı çok kutuplu bir dünya için baskı yer alıyor. Rumer, "Suriye operasyonu, eylem halindeki Primakov doktrininin mükemmel bir örneğidir" diyor.

Putin'in Suriye'ye müdahalesi, Tartus deniz üssüyle Lazkiye yakınlarındaki yeni genişletilen Khmeimim hava üssünün kullanımı etrafında dönmektedir. Rusya'nın gücünü Orta Doğu ve Akdeniz'e yansıtması için deniz ve hava üsleri önemlidir. Rusya askeri varlığı ve üsleri büyük devlet statüsünü yansıtmak, ayrıca Orta Doğu'daki olayları etkilemek açısından son derece önemli ve gereklidir.

Tartus, özellikle Akdeniz'deki gelişmeleri takip etmek için, Akdeniz'deki Rus deniz operasyonlarının her zaman ayrılmaz bir parçası olmuştur. Ayrıca

³⁰ Detaylı bilgi için bkz; Nikolay Kozhanov, *Russia and the Syrian Conflict: Moscow's Domestic, Regional and Strategic Interests*, Gerlach Press, Berlin 2016.

³¹ Turgue Diplomasi, 14 Ekim 2014.

³² <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/09/pavel-and-kirisci-turkey-and-russia.pdf> (Erişim Tarihi: 4 Ağustos 2022)

³³ <https://carnegieendowment.org/2019/06/05/primakov-not-gerasimov-doctrine-in-action-pub-79254> (Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2022)

yeni genişletilmiş hava üssü, Rusya'nın Ortadoğu'daki askeri operasyonlarını gerçekleştirmesi açısından da büyük önem taşıyor. Suriye'deki iç savaş, özellikle Esad rejimini devirme çabaları, bu iki askeri üssün varlığını riske attı. Esad rejimine isyan eden kesimler, bölgede herhangi bir yabancı ülkenin, özellikle Esad rejimine destek veren Rusya'nın varlığını istemediler ve Esad'ın baskıcı hükümetini açıkça desteklemekle suçladıkları için Rus üslerini hedef aldılar. Rusya herhangi bir rejim değişikliğinde üslerinin varlığının sona ereceğini bildiğinden Esad rejimini desteklemek için büyük çaba harcadı.³⁴

Suriye'deki Rus Varlığının Tarihi

Rusya'nın Suriye'yle ilişkisi mevcut krizden çok önceye dayanmaktadır. Siyasi ve askeri ilişkiler kırk yılı aşkın bir süredir devam etmektedir. Sovyetler Birliği'yle Suriye arasındaki ilişkiler, Hafız Esad'ın Suriye'nin kontrolünü tamamen ele geçirmesiyle başladı ve Esad rejiminin en büyük destekçisi Sovyetler Birliği oldu. Şu anki lider Beşar Esad'ın babası olan Hafız Esad, 1971'de Sovyetler Birliği ile askeri iş birliği ve eğitim anlaşması imzaladı. Soğuk Savaş'ın zirvesinde, Sovyetler Birliği'yle ABD ideolojik ve askeri rekabet içindeyken, Esad rejimi Moskova için ABD'nin Orta Doğu'daki egemenliğine meydan okuyan en der ülkelerden biriydi. Esad rejimi anti-Amerikan ve anti-Siyonist bir politika izledi ve bunun karşılığında Sovyetler Birliği tarafından da korundu.³⁵ Hafız Esad'ın Baasçı sosyalist ideolojisi, Sovyet ideolojisine yakındı.³⁶ Esad, Sovyetler Birliği'yle dostluk anlaşmasını imzalamak için Moskova'yı ziyaret etti. Bu ziyaret sonucu Suriye ordusu yavaş yavaş Moskova tarafından inşa edilmeye ve eğitime başlandı. Tartus deniz üssü, sınırlı yakıt ikmali, tedarik ve zamanında üç gemiye kadar yeniden donatma kapasitesine sahip küçük bir yatırım olarak başlasa da devam eden Sovyet yatırımları ve Orta Doğu'daki olaylarla, yavaş yavaş büyük bir deniz üssüne genişledi. Akdeniz bölgesindeki deniz hareketlerini izlemek için önemli bir üs haline gelen Tartus tesisi sayesinde, Doğu Akdeniz'de Rus devriyeleri daha uzun süre kalabilecekti.

Suriye, Sovyetler'le imzaladığı dostluk anlaşmasına Suriye güvenliğinin garantisi olan bir madde ekledi. Bu anlaşma Esad rejimi için tam güvenlik sağladı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ilişkiler zayıflamaya başladı, ancak yine de asgari düzeyde korunmaya devam etti.³⁷

Sovyetler Birliği çöktükten sonra yeni Rusya Federasyonu'yla Suriye arasında ilişkiler zayıflasa da devam etti. Rusya'nın Tartus deniz üssü aktif kaldı. Moskova-Şam ilişkilerine temel oluşturan sosyalist ideolojik yakınlık, Sovyet-

³⁴ "Press-tour of the Russian and foreign Media representatives to the Hmeymim airbase in Syria". Ministry of Defense of the Russian Federation. 11 November 2015. Retrieved 16 June 2022; Crilly, Rob (5 September 2015). "Russia 'is building military base in Syria'". *The Telegraph*. Retrieved 16 June 2022.

³⁵ https://www.academia.edu/3492823/Historical_Background_and_the_Present_State_of_the_Russian-Syrian_Relations (Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2022)

³⁶ Tareq Y Ismael and Jacqueline S. Ismael, *The Communist Movement in Syria and Lebanon*, University Press of Florida, 1998. s. 78.

³⁷ https://shareok.org/bitstream/handle/11244.46/79/9%20Russian%20and%20Syria%20Mar0916_Final_Luke%20Bartz.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2022)

ler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte değerini yitirdi. Ayrıca Sovyetler Birliği'nden sağlanan sübvansiyonların çoğu kesildi. Bu dönemde Tartus üssü Rusların kontrolünde kalmaya devam etti. 2000 yılında Putin'in cumhurbaşkanı olmasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler hızla değişti. Aynı dönemde baba Esad öldü ve yerine oğlu cumhurbaşkanı oldu. Putin, dünyada Rus büyük güç imajını oluşturmak ve Rusya'yı yeniden büyük yapmak istediğinden, Suriye'ye doğrudan yardımı tekrar başlattı. Putin, Kuzey Kafkasya'daki radikal İslamcı hareketler nedeniyle Orta Doğu'daki Rus varlığına karşı çok duyarlı hale geldi.³⁸ Çünkü Ortadoğu'daki dini radikalleşmenin Rusya üzerinde olumsuz etki yapacağına inanıyordu.³⁹ Suriye, Putin rejiminin büyük güç imajını yansıtmaya, İslamcı cihatçılara karşı savaşması için önemli bir üs haline geldi ve Ortadoğu'da kilit bir oyuncu haline geldi. Bu durum 2011'de Suriye iç savaşının patlak vermesine kadar devam etti.

2011'de Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte Putin, Rusya'nın Suriye'ye yaptığı askeri yardımları önemli ölçüde artırdı. Putin, Rusya'nın tek uçak gemisi Kuznetsov'un Tartus üssünü ziyaret etmesini emretti ve Esad rejimine tam destek verdi.⁴⁰ Hatta Rusya üssü genişletip kapasitesini artırarak Akdeniz'de tam teşekküllü bir deniz üssü haline getirdi.

Rusya, iç çatışmalar devam ederken Ağustos 2015'te Suriye'deki askeri varlığını genişleterek devasa bir hava üssü inşa etti.⁴¹ Bu yeni Khmeimim hava üssü, Esad hükümeti tarafından kalıcı bir üs olarak kullanılmak üzere Rusya'ya kiralandı. Aynı zamanda, Karadeniz filosunun önemli bir kısmı, Lazkiye kenti yakınlarında resmi olarak tatbikat yapmak üzere Suriye kıyılarına gönderildi. Bugün Rusya'nın büyük bir deniz üssünün yanı sıra büyük Rus hava gücünü ve ağır tanklarını barındıran yeni bir hava üssü var.⁴² Rusya'nın, Suriye'de Esad yönetimiyle iş birliğini sürdürürken Akdeniz'de yeni bir askeri üs arayışına gitmesi de dikkat çekici bir gelişme olmuştur.⁴³ Rusya Libya sınırına yakın Mısır'ın Sidi Barrani kentinde bulunan İtalyanlardan kalma eski bir hava üssünü restore edip tekrar kullanıma açmak için yoğun bir diplomasi yürütmektedir.

Moskova'nın Akdeniz'deki askeri gücünü genişletmek için Suriye ve yeni üs arayışlarının yanı sıra Kıbrıs'la görüşmeler yapmıştır.⁴⁴ Ukrayna savaşı

³⁸ https://www.researchgate.net/publication/231769433_Russia%27s_Islamic_Threat_By_Gordon_M_Hahn_New_Haven_CT_Yale_University_Press_2007_viii_349_pp_3500_cloth (Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2022)

³⁹ <https://www.auni.edu/wp-content/uploads/2022/05/sird-thesis-kristina-zakurdaeva.pdf> (Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2022)

⁴⁰ <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1126990.pdf> (Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2022.)

⁴¹ https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Backgrounder_Russian_NavalBaseTartus.pdf (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2022)

⁴² https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Backgrounder_Russian_NavalBaseTartus.pdf (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2022)

⁴³ <https://www.dw.com/tr/rusyanin-akdenizde-us-arayisi/a-16914142> (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2022)

⁴⁴ <https://carnegieendowment.org/2021/06/28/difficult-balancing-act-russia-s-role-in-eastern-mediterranean-pub-84847> (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2022)

öncesinde Kıbrıs Dışişleri Bakanı Yoannis Kasulidis: Rusya'yla masadaki müzakere konularından biri de Baf bölgesinde bulunan hava üssünün kullanılması olduğunu dile getirerek önümüzdeki süreçte yeni bir askeri iş birliği anlaşmasının imzalanabileceğini söyledi.⁴⁵ Ayrıca Rus donanmasına bağlı üç savaş gemisine 19 Haziran 2013 tarihinde Limasol Limanı'ndan ikmal yapıldı. Karadeniz'de Rus donanmasının bayrak gemisi Moskova kruvazörü, Akdeniz'deki Rus donanmasının grup yönetimini kısa bir süreliğine yaptı.

Kıbrıs'la Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler, savunma alanına da kaydırılmaktadır. Kıbrıs'ın Rus şirketleri için bir vergi cenneti olduğu bilinmektedir. 2010'ların başında Rusya'nın Kıbrıs'a milyarlık kredi temininde bulunduğu bilinmektedir. Kriz sırasında ilişkiler sıklaştı. Rusya ekonomik ilişkiler üzerinden askeri iş birliğini güçlendirmeye çalışmaktadır.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'yle Rusya arasında Ukrayna savaşına bağlı soğuk rüzgarla esmektedir. Rumların AB'nin Rusya'ya karşı sert yaptırımlarına katılma ihtimali şimdilik oldukça zayıf görünmektedir. Çünkü Rusya Rum Yönetimi'nin sert tutumu karşısında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'yle diplomatik ve siyasi ilişkilere girebilir.

İran

İran Rusya'nın gölgesinde kalsa da Doğu Akdeniz'deki etkisi Suriye ile kurduğu yakın ilişkiler ve özellikle Lübnan'ın en güçlü aktörü Hizbullah ile inşa ettiği askeri ve ekonomik bağlar sayesinde giderek artmaktadır. İran bu bölgede mümkün olduğu kadar Şii yerel aktörleriyle beraber hareket etmektedir.

Sünni merkezli İslam dünyasında resmi inancın ötesine geçen ve güçlenen İslami hareketlerin anti batıcı söylemleri bu ülkelerde İran rejimine bakışı yumuşatmaktadır. Bu durum da İran'ın rejim ihracını kolaylaştırmakta, bölgesel etkinliğini artırmada katalizör görevi yapmaktadır. Mezhep farklılıklarına dayalı ayrılıklar giderek azalarak karşılıklı geçişkenlik artmaktadır.⁴⁶ Ayrıca alternatif ekonomik iş birliği modelleri içindeki yakınlaşmalar İran rejiminin daha kabul edilebilir ve hareket etmesine olanak sağlamaktadır. Örneğin Şanghay üyesi olan Sünni Kazakistan ve Türkmenistan Şanghay ekonomik iş birliği altında yakın çalışma içinde bulunma imkânı sağlamaktadır. İran, Şii İslam'ın çevresini etkileyen yeni bir merkezdir. Bu bağlamda, en önemli çevrelerden biri Doğu Akdeniz'deki Şii toplumlara ve siyasi aktörleri kendi ulusal çıkarları için kullanmaktadır. Doğu Akdeniz'deki varlığı Arap devletleri ve özellikle İsrail üzerinde baskı kurmasını da sağlamaktadır. Buna göre, çevredeki kontrol ve etki (Doğu Akdeniz) güç uygulamak için gereklidir. İran ayrıca Şii topluluklarını dünyada yayılmacılık ve nüfuz sahibi olmak için de kullanmaktadır. İran'ın aradığı Şii yayılmacılığı Lübnan gibi ülkelere kadar uzanıyor. Bunun dışında Suriye İran için hem Hamas hem de Hizbullah'a ulaşım yolları açısından önemli bir noktadır.

⁴⁵ <https://www.dw.com/tr/rusyanin-akdenizde-us-arayisi/a-16914142> (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2022)

⁴⁶ https://www.academia.edu/35003927/Book_chapters_in_The_Mediterranean_Reset_Geopolitics_in_a_New_Age_pdf(Erişim Tarihi 11 Ağustos 2022)

İran'ın tarih boyunca Akdeniz'e ulaşmayı ve bölgede oyuncu olmayı hedefleyen bir politikası vardır. İran'ın Ortadoğu'da güçlü devlet olma iddiası Kızıldeniz ve Doğu Akdeniz'deki varlığıyla doğrusal bir orantı içindedir. Akdeniz'de var olabilmenin yolları deniz ve hava üslerinden geçmektedir. Bunun için de İran, Akdeniz'de üs arama ve kurma arayışına girdi. İsrail istihbaratına yakınlığıyla bilinen DEPKAF isimli internet sitesi, Aden Körfezi'ne kadar açılan İran donanmasının Akdeniz'e açılma isteğinin eyleme dökülmediğini iddia etti. İran Deniz Kuvvetleri Komutanı ise Akdeniz'de 8 bin kilometrekare toprağı bulunan İtalya ile karşılıklı görüşmelerde İtalya'nın Akdeniz'deki askeri üslerinin kullanılmasını talep ettiklerini ayrıca Suriye'de kalıcı bir üs kurmak için Şam hükümetiyle görüşmelerde bulduklarını dile getirdi. İran Genelkurmay Başkanı Muhammed Hüseyin Bakırî ise; Yemen ve Suriye'de deniz üssü kurabileceklerini ifade etti. İran'da yayın yapan Şark gazetesinin haberine göre Bakırî; *“Umman Denizi'nde olduğu gibi Hint Okyanusu'nda da deniz filosuna sahip olmalıyız. Uzak bölgelerde üslere ihtiyacımız var. Suriye ve Yemen kıyılarında, adalarda ya da yüzen bir üsse sahip olabiliriz. Bu da nükleerden daha caydırıcı.”* açıklamasında bulundu.⁴⁷ Bu stratejiye göre İran otuz yıllık bu hedefine ulaşmaya yaklaşmış gibi durmaktadır. İran'ın Irak'ta belli bir hat üzerinde yürüdüğü düşünülürse ve bunun Suriye'deki varlığıyla birleştirildiğinde Akdeniz'e bir koridorla ulaşmanın imkânsız olmadığı görülmektedir.⁴⁸ Şimdi İran, bölgede kendisine bazı ekonomik ve siyasi kazanımlar sağlayacak bir kara koridoru kurma niyetinde. İran'ın kara koridorları için düşündüğü alternatif yollar Irak, Suriye ve Lübnan'dan geçeceği için bu ülkelerle ilişkileri çok önemli. Bu arada, bölge dışındaki bazı küresel güçler, enerji kaynakları ve hakimiyet arayışına girmek için bölge ülkeleriyle anlaşmalar imzaladılar. Mısır, İsrail, Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesiminin katıldığı bir bölgesel güç dengesinden İran da rahatsız.

Avrupa-Akdeniz bölgesindeki varlığı, giderek daha önemli olmakla birlikte İran, Doğu Akdeniz etrafındaki Şii toplumlarını bir faaliyet alanı olarak kullanıyor.⁴⁹ Diğer bir deyişle, İran'ın Levant'taki (Suriye, Lübnan ve Filistin) artan varlığı ve Türkiye ile kurduğu sıcak ilişkiler, İslam Cumhuriyeti'ni Avrupa'nın hinterlandına biraz daha yaklaştırıyor ve böylece Avrupa Birliği'ne daha yakın hale geliyor. İran böylesi bir stratejik derinliği kazandığı taktirde sahip olduğu petrol ve gaz kaynaklarını Akdeniz üzerinden batıya ulaştırma projelerini de devreye sokacaktır. İran için Doğu Akdeniz direkt Avrupa'ya açılan bir kapı olarak görülüyor. Elbette bu durum başta Amerika olmak üzere İsrail'i oldukça rahatsız edecektir.⁵⁰

⁴⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iran-genelkurmay-baskani-bakiri-iran-yemen-ve-suriyede-deniz-ussu-kurabilir/694197#!> (Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2022)

⁴⁸ The Guardian, Martin Chulov, İran's game plan emerges; a path to the Medittera, 8 October 2016.

⁴⁹ https://www.academia.edu/es/33678819/Irans_Discourses_and_Practices_in_the_Mediterranean_Since_200 (Erişim Tarihi:9 Temmuz 2022)

⁵⁰ <http://www.europolitika.com/tahrinin-dogu-akdeniz-koridoru/> (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2022)

1990'lardan bu yana Ortadoğu'daki bölgesel olaylar ve özellikle sırasıyla 2001 ve 2003'te Afganistan ve Irak'a Batı'nın askeri müdahalesi, bu yana, İran'ın bölgesel gücünü yansıtmaya imkân sundu. İran'ın sınırlarındaki iki düşman rejimin (militan Sünni Taliban rejimi ve Sünni Arap milliyetçisi Irak'taki Baas rejimi) hızla arka arkaya dağılması, Tahran'a bölgesel ortaklıklarını (Lübnan ve Suriye'de) pekiştirmesi için geniş bir nefes alma alanı ve jeopolitik fırsat sağladı. Bunun dışında Akdeniz'e sınır olan Filistin yanında Lübnan ve Suriye'yle bağlarını pekiştirdi. Basra Körfezi'ndeki varlığının güvence altına alınması ve şimdiye kadar düşmanca olmayan Irak'ın 2003'ten sonra Şii egemenliğindeki bir yönetim altında hızla yakın bir dostla dönüşmesiyle, İran, Suriye ile ortaklaşa siyasi ve ekonomik ilişkilerini en üst düzeye çıkarmakla kalmadı Suriye rejiminin Akdeniz'deki en önemli ikinci korucu devleti haline geldi. İran, Levant'taki rolünü ABD'nin bölgedeki başarısızlıkları sonucu giderek artırdı.

İran bölgede hem İsrail hem de İsrail'in büyük koruyucusu ABD'ye karşı devlet olmayan iki aktörle kafa tuttu ve sonuna kadar onları destekledi. Bu iki aktörden biri Hamas diğeriye Lübnan'da ve tamamen kendi etkisinde olan Hizbullah hareketidir. İran bu iki yapıya her türlü silah, nükleer ve balistik bilgiyle kısa menzilli füze verdiği iddia edilmektedir.

İran için bölgede en büyük düşman İsrail'dir. İran'ın Doğu Akdeniz'deki artan varlığı bu nedenle doğal olarak ülkenin Euromed bölgesindeki profilini yükseltti. Ancak İran'ın önemli güvenlik bağlantıları kurduğu taraflar için daha büyük bir endişe kaynağı olan Tahran'ın Levant'taki jeo-güvenlik rolüdür. Kısacası, İran giderek Avrupa Birliği için önemli bir aktör haline geldi. Hizbullah ve Hamas'la en yakın ilişkide olan İran bu iki aktörü zaman zaman temsil etmeye de çalışmaktadır. İran'ın Akdeniz'de artan etkisinden birçok Arap ülkesi rahatsızlık duymakta ve kendilerine İsrail'i daha yakın görmektedir. Bunun içindir ki Orta Doğu'da yer alan iki önemli Arap devleti Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri İsrail ile tarihte olmadığı kadar yakın ikili ilişkileri geliştirmişlerdir.

İran ve Türkiye'nin Filistin konusundaki tavrı ve Filistin'e kayıtsız şartsız destek vermesini birçok Arap ülkesi endişeyle ve kendilerine bir meydan okuma olarak görmekteler. Bununla beraber İran'ın Doğu Akdeniz politikasını tamamen dini faktörler üzerinden okumak son derece yanlıştır. İran dini kullanmasına rağmen asıl amacı kendi ulusal çıkarlarını korumaktır ve bu amaç uğrunda dini bir araç haline getirmiştir.

Homeira Moshirzadeh'e (2015) göre, İran İslam Cumhuriyeti'nin uluslararası ilişkileri söylemlerin çoğulluğu ve karmaşıklığı, yani realizm, İslamcılık, anti-emperyalizm ve yapısalcı analizlere göre ele alınmalı ve çok boyutluluğu göz ardı edilmemelidir.⁵¹ İran İslam Cumhuriyeti ve devrimi aslında dini bir başkaldırıdan çok milliyetçi ve bağımsızlığı hedef edinen ve ABD'yi ülkesinden kovan bir harekettir. İran İslam Devrimi dini ideoloji etrafında bütünleşmiş gibi gözükse de aslında ulusal çıkarları daha ağır basan bir rejimdir. Rejimin

⁵¹ https://www.iai.it/sites/default/files/medreset_wp_5.pdf (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2022)

yayılmacı ruhu kaynağı olan İslam dininden değil daha çok ulusal çıkarları ve tarihsel hegemonik güç olma iddiasından almaktadır.

İşte bunun için İran kuzeyden güneye doğudan batıya doğru gerek mezhepsel gerekse dinin bütünü açısından kendine bir genişleme alanı belirlemiştir. Aslında bu alan tarihteki pers imparatorluklarının yol haritasıdır. Güncel yol haritasındaki genişleme rotası denizlere yakın bölgeleri işaret etmektedir.

Bunun için de önce Kızıldeniz ve Akdeniz’de güç olmayı hedeflemektedir. Yemen ve Suriye’de var olan ve yeni edineceği deniz üsleriyle önce bölgedeki Şii milislere destek sağlamayı amaçlamaktadır. ABD, Şii milislere silah desteğini sağlayan İran gemi filosunun bir hat üzerinde hareket ettiğini söylemektedir. Nitekim İran, Kızıldeniz’deki varlığını Yemen’deki üstleriyle sağladığı bilinmektedir. Tahran yönetimi sıranın Doğu Akdeniz’e geldiğini düşünmektedir. Bunun için de öncelikle Suriye’de Rusya’nın sahip olduğu ölçekte olmasa da bir üs kurmak istemektedir.

İran, 2011 Şubat’ında iki küçük savaş gemisini Süveyş Kanalı’ndan geçirek Akdeniz’e sokmuştur. Haziran ayındaysa iki İran denizaltısı Kızıldeniz’e girdi.

İran, bölgedeki kaoslardan faydalanarak Irak’ın Arap ve Kürt bölgeleri üzerinden Suriye’deki Kürt bölgelere oradan da Halep’in kuzeyinden Akdeniz’e bir koridor açmak istiyor. Tahran yönetimi bu göreve Devrim Muhafızları Ordusu Kudüs Gücü’nün başı ve Suriye’yle Irak’taki üslerin komutanı Kasım Süleyman’ı getirdi. Böylesi güvenli bir hat İran’ın bölgedeki hegemonyasını pekiştirecektir ve Akdeniz’e inmesini sağlayacaktır Kasım Süleyman’ın Suriye’de öldürülmesi İran’ın bu politikasını yavaşlatsa da Suriye’deki varlığının esas amacına ulaşmasında hala aktif rol oynamaktadır.

İran, Akdeniz’de yeni bir filo konuşlandırmaya hazırlanıyor. Donanma komutanı Amiral Habibullah Seyyari, İran’a yönelik karşı savunma amaçlı olarak gönderilecek 24.filonun Akdeniz, Kızıldeniz, Süveyş Kanalı, Hint Okyanusu’nun kuzeyi ve Aden Körfezi’nde devriye gezeceğini belirtti. İran savaş gemileri 2011-2012 yıllarında üç denizaltı on yedi bin kişilik gemi filosuyla Suriye açıklarına demirlemiştir.⁵²

Mısır’da Hüsnü Mübarek’in devrilmesinin hemen ardından İran’ın Mısır’ın onayını alarak Süveyş Kanalı üzerinden savaş gemilerini Suriye’ye göndermesi, yeni Mısır yönetiminin nabzını yoklamasının yanı sıra bir gövde gösterisi olarak da değerlendirilir. Eski Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek döneminde İran’ın savaş gemilerinin hiçbir şekilde Süveyş Kanalı’ndan geçmemesine rağmen Mübarek’in devrilmesinden sonra yeni yönetimin İran savaş gemilerinin geçişine izin vermesi Tahran ve Kahire arasında yeni bir dönemin başlangıcı olarak görüldü. Böylece İran, İslam devriminin gerçekleştiği 1971 tarihinden bu yana ilk kez Akdeniz’e geçecektir.

İran’ın Suriye, Lübnan Hizbullah’ı ve Filistin’deki Hamas ilişkileriyle Mısır’daki siyasal İslamcı partilerle olan ilişkileri gelişmektedir. Bu ilişkiler

⁵² <https://www.islamidavet.com/iran-donanmasinin-24-filosu-da-serbest-sulara-dogru-yola-cikti/> (Erişim Tarihi:11 Temmuz 2022)

Doğu Akdeniz'deki siyasal denklemleri değiştirecek güce sahiptir. İran, Sünni Müslümanlar için potansiyel tehdit olmaktan çıkmaktadır. Filistin'deki Hamas ve Mısır'daki ihvan hareketi İran ile ilişkilerini mezhep farklılıklarının ve çatışmalarının ötesine taşımazlar. İlk defa Mısır hükümeti Muhammed Mursi döneminde Süveyş Kanalı'nın İran savaş gemilerine açılmasına izin vermiştir.⁵³

SSCB'nin dağılmasıyla Rusya, İran için tehdit olmaktan çıkmış; Rusya ve İran ortak stratejilere imza atan iki ülke konumuna gelmiştir. Bu durum Doğu Akdeniz'de de kendini gösterecektir.

Sonuç

Doğu Akdeniz'de bulunan geniş enerji kaynakları bölgedeki çatışmaları tetiklemiş ve bölge bugün büyük güçlerin mücadele alanı haline gelmiştir. Bu istikrarsızlık devletlerin zayıflamasına ve etnik çatışmaların artmasına ne de olmuştur. Bunun sonucu Akdeniz'in Güney ve Doğu kıyıları tarihin görmediği bir göçe maruz kalmıştır. Kıbrıs'taki iki halk Kıbrıs sorununu tarihten gelen bir husumetin hedefi olmaktan çıkarmayı başardıkları an Kıbrıs sorunu çözülür. Kıbrıs sorunu çözülmedikçe Doğu Akdeniz siyasi istikrara ve kalıcı barışa kavuşamaz. Sorun devam ettikçe bölgesel olmayan aktörlerin Doğu Akdeniz'deki varlığı ve etkinliği artacaktır. Gerek AB gerekse ABD bölgeye oldukça uzaktır. Türkiye NATO'nun en güçlü üyelerinden biri olarak bölgesel barış ve istikrara en fazla katkı sağlayabilecek tek ülkedir. Türkiye'yi bölgeden dışlayıcı her eylem bölge dışı oyuncuların iştahını artıracaktır.

ABD, AB, Rusya ve İran'ın buradaki sürece dahil olmak istemeleri ekonomik, mali ve ideolojik genişleme açısından kendi ülke stratejilerinin sonucudur. Bunun adım adım realize olmasıyla, Kıbrıs'ta iki toplum arasındaki bir konunun genişleyerek muhtelif tarafların dahil olduğu ve çözümsüzlük ve çatışma sorunu yumağına dönüşmesi söz konusu olacaktır.

Akdeniz'de Rusya ve İran'ın genişlemesine karşı koyacak ortak güvenlik doktrinini Türkiye'siz olması mümkün görünmemektedir. Türkiye'nin Akdeniz'deki bir güç savaşında etkisiz kalması mümkün değildir. Akdeniz ülkeleriyle Türkiye'nin coğrafi, kültürel ve akrabalık bağları bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye'yi bölgeyi yakından takip etmeye zorlarken ayrıca enerji güvenliği için "Akdeniz görev gücü" gibi projelerde kilit ülke konumundadır. Türkiye, bölgedeki olası çatışmalarda önemli bir müttefik olarak barışın ve istikrarın sağlanmasında önemli rol oynayacak ülkelerden biridir.

Kaynakça

- AKIN, Mehmet: *Karasular Zeki, İç sular, Gemilerin Bu Sulardaki Rejimi ve Kıta Sahaneliği*, Ankara 1978.
- ALASYA, Halil Fikret: *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1991.

⁵³ <https://www.amerikaninsesi.com/a/ki-ran-sava-gemisi-suvey-kanalndan-geciyor-116707219/893167.html> (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2022)

- ARMAOĞLU, Fahir: *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, C.1, Timaş Yayınları, İstanbul 1996.
- ARMAOĞLU, Fahir: *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları (Karşılaştırmalı İnceleme)*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1963.
- BORSHCHEVSKAYA, Anna: *Putin's War in Syria: Russian Foreign Policy and the Price of America's Absence*, IB Tauris, London 2021.
- CEM, İsmail: *Türkiye, Avrupa, Avrasya*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.
- DAVID, Abulafia: *Büyük Deniz*, Alfa Yayınları, İstanbul 2012.
- DENKTAŞ, R. Rauf: *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.
- DENKTAŞ, R. Rauf: *Yeniden 12' ye 5 Kala*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2007.
- DRUŞOTİS, Makarios: *Karanlık Yön EOKA*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2005.
- DUGİN, Aleksandr: *Rus jeopolitiği*, Küre yayınları, İstanbul 2020.
- ERNLE, Bradford: *Akdeniz*, Köprü Yayınları, İstanbul 2015.
- FULLER, Graham E: *Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2000.
- GAZİOĞLU C. Ahmet: *Enosis Çemberinde Türkler*, Kıbrıs Araştırma Ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1986.
- GÜREL, Ş. Sina: *Kıbrıs Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1985.
- İZZETİ, İzzetullah: *İran ve Bölge Jeopolitiği*, Küre Yayınları, İstanbul 2005.
- ÜLGER, Kaya İrfan - EFEGİL, Ertan: *AB ve Kıbrıs*, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002.
- KOZHANOV, Nikolay: *Russia and the Syrian Conflict: Moscow's Domestic, Regional and Strategic Interests*, Gerlach Press, Berlin 2016.
- KREUTZ, Andrej: *Russia in the Middle East Friend or Foe?* Westport, Conn.: Praeger Security International, 2006.
- LESSER, O Lan: *Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu*, Ankara 2004.
- OBERLING, Pierre: *Kıbrıs Faciası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990.
- PARKER, Geoffrey: *Cambridge Savaş Tarihi*, Çev. FüsünTayanç-Tunç Tayanç, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014.
- TAREQ Y Ismael, JACQUELINE S. Ismael: *The Communist Movement in Syria and Lebanon*, University Press of Florida, 1998.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi VI. Cilt*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.
- YAVUZ, M. Hakan, SLUGLETT, Peter: *War and Diplomacy: The Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*, University of Utah, 2011.
- Policy Report, *Kıbrıs'ı Yeniden Birleştirmek 194. Avrupa Raporu*, International Crisis Group, 23 Haziran 2008.
- Policy Report, *Kıbrıs'ı Yeniden Birleştirmek Avrupa Raporu*, International Crisis Group, 10 Ocak 2008.
- The Guardian, Martin Chulov, *İran's game plan emerges; a path to the Mediterra*, 8 October 2016.
- Turguie Diplomasi.

- https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyeti_nin-kurulusuna-iliskin-temel-antlasma_-1960_ingilizce_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 3 Haziran 2022).
- https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (Erişim Tarihi:3 Haziran 2022).
- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/756756> (Erişim Tarihi:2 Haziran 2022).
- http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_Text.html (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2022).
- https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/07/140718_eroglu (Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2022).
- <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=38650> (Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2022).
- <https://tr.euronews.com/2020/08/14/akdeniz-in-en-buyuk-10-donanmas-turkiye-besinci-sirada> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2022).
- <https://t24.com.tr/haber/abdden-dogu-akdenizde-operasyon,253587> (Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2022).
- <https://www.dw.com/tr/kibrista-sandıklar-açılıyor/a-16605109> (Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2022).
- https://www.academia.edu/44041445/Framing_Russias_Mediterranean_Return_Stages_Roots_and_Logics (Erişim Tarihi:2 Temmuz 2022).
- <https://www.ibtimes.co.uk/russia-vladimir-putin-approval-rating-hits-90-following-syria-bombing-campaign-1525181> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2022).
- <https://carnegieendowment.org/2019/06/05/primakov-not-gerasimov-doctrine-in-action-pub-79254> (Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2022).
- https://www.academia.edu/3492823/Historical_Background_and_the_Present_State_of_the_Russian-Syrian_Relations (Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2022).
- https://shareok.org/bitstream/handle/11244.46/79/9%20Russian%20and%20Syria%20Mar0916_Final_Luke%20Bartz.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2022).
- <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1126990.pdf> (Erişim Tarihi:9 Ağustos 2022.)
- https://www.researchgate.net/publication/231769433_Russia%27s_Islamic_Threat_By_Gordon_M_Hahn_New_Haven_CT_Yale_University_Press_2007_viii_349_pp_3500_cloth (Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2022).
- <https://www.aauni.edu/wp-content/uploads/2022/05/sird-thesis-kristina-zakurdaeva.pdf> (Erişim Tarihi:8Ağustos2022).
- <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1119&context=nwc-review>(Erişim Tarihi:10.Ağustos 2022).
- https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Backgrounder_Russian_NavalBaseTartus.pdf (Erişim Tarihi:10 Ağustos2022).
- <https://www.dw.com/tr/rusyanın-akdenizde-üs-arayışı/a-16914142>(Erişim Tarihi:11Ağustos 2022).
- <https://carnegieendowment.org/2021/06/28/difficult-balancing-act-russia-s-role-in-eastern-mediterranean-pub-84847>(Erişim Tarihi:11 Ağustos 2022).

- <https://www.dw.com/tr/rusyanin-akdenizde-us-arayisi/a-16914142>(Erişim Tarihi:11 Ağustos 2022).
- https://www.academia.edu/35003927/Book_chapters_in_The_Mediterranean_Reset_Geopolitics_in_a_New_Age_pdf(Erişim Tarihi 11 Ağustos 2022).
- <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iran-genelkurmay-baskani-bakiri-iran-yemen-ve-suriyede-deniz-ussu-kurabilir/694197#!> (Erişim Tarihi: 9Temmuz 2022).
- https://www.academia.edu/es/33678819/Irans_Discourses_and_Practices_in_the_Mediterranean_Since_200 (Erişim Tarihi:9 Temmuz 2022).
- <http://www.europolitika.com/tahranin-dogu-akdeniz-koridoru/> (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2022).
- https://www.iai.it/sites/default/files/medreset_wp_5.pdf (Erişim Tarihi:10 Temmuz 2022).
- <https://www.islamidavet.com/iran-donanmasinin-24-filosu-da-serbest-sulara-dogru-yola-cikti/> (Erişim Tarihi:11 Temmuz 2022).
- <https://www.amerikaninsesi.com/a/ki-ran-sava-gemisi-suvey-kanalndan-geciyor-116707219/893167.html> (Erişim Tarihi 12 Temmuz 2022).

Extended Abstract

The New Geopolitics Of The Eastern Mediterranean: The Cyprus Problem And The Syria

With the advent of the modern age, it has become a fundamental tenet of international relations that there is an inextricable link between “*geography and history*”. In that sense, there has been territorial expansion by political entities from east to west and north to south throughout the past. These cross-border excursions were carried out in the name of what was called “*world domination*” or hegemony and was generally carried out over land. In the 19th century, the pathways to global domination shifted from land to sea. Geographical discoveries and particularly the industrial revolution, led to a rapid development in seamanship and naval construction which in effect transformed the seas into a land mass over which modern armies could traverse. Therefore, empires and nations that dominated the seas also came to dominate the world. This struggle for naval power reached its zenith at the beginning of the twentieth century. The Mediterranean and Cyprus constituted the most strategic and vital areas in the seas. Cyprus has always been a base with importance for the security of naval trade in the Mediterranean. The Cyprus problem has been primarily viewed by the world as one relating to the security of Mediterranean Sea routes. The Middle East energy sources and the Suez Canal has made the eastern Mediterranean and Cyprus indispensable in the security of naval trade routes. Cyprus’ geopolitical position is intimately linked to Turkish security concerns. The island is virtually Türkiye’s access point to the eastern Mediterranean. In that sense, Cyprus has not only a historical but also a strategic importance for Turkey. During the Cold War, Turkey played an important role in the region’s security due to its close alliance with the United States as well as its membership in NATO.

In that era the West formed a complete security umbrella over the region. However, as the world approached the 21st century, the regime changes and civil wars in surrounding countries like Libya and Syria has reignited uncertainties in the sea. Russia’s and Iran’s policies that have managed to turn this turmoil into opportunities have shifted the equation against Western interests. Neither of the two countries are eastern Mediterranean powers but their “*national security doctrines*” and hegemonic expansionist goals to reach the “*warm waters*” have intensified tensions and instabilities.

The discovery of offshore hydrocarbon reserves in the region have also added to its strategic importance. The fact that the European Union has excluded Türkiye and the Cypriot Turks from the island’s accession process and has chosen to partner up with the Greek side in its regional energy and security policies has made Türkiye very uncomfortable. This discomfort has reached levels that threaten the prospects for peace in Cyprus and the balance of power in the Eastern Mediterranean. As the EU and Greece have moved closer to Israel and Egypt, they have pushed Türkiye to form alternative

alliances and treaties. Especially the Türkiye - Libya Maritime Agreement has reshuffled the deck in the region. The policies of the EU, Greece and the Greek Cypriot side that has completely disregarded Turkish concerns and priorities pleased Russia. The reason for that should be obvious. A Türkiye that is being pushed out of the Western alliance will inevitably move closer to Moscow. Despite the fact that Moscow does not support Ankara's Syria and Libya policies, it refrains from openly opposing it. The power struggle that is underway over the region's energy sources and the naval routes by which they will reach global markets have been compounded by the refugee crisis triggered by wars and economic crises. The region is now facing new threats from attacks that will negatively impact migration and sea trade. By virtue of the fact that Türkiye has the longest coastline to the eastern Mediterranean and the fact that it is a NATO member gives it a vitally important role in the building of an energy corridor extending from the region to the EU. Building alliances and pursuing energy policies in the region that exclude Türkiye and Turkish Cypriots will prove to be very costly.

Peace talks in Cyprus that have been ongoing for more than half a century and left all sides wanting has not only been to the detriment of all involved but has made a bad example to others suffering from similarly intractable disputes. The Cyprus problem has now spilled over from the island itself to involve the surrounding waters.

If instead of mitigating the dispute, they are allowed to snowball out of control then the arms race and tensions in and around the island will rapidly increase. This predicament of the possibility of unwanted war is demonstrated by the fact that both sides are escalating their intransigent postures. If the current policies are reversed and peace comes to the island along with full membership for Türkiye into the European Union then Türkiye would bring a new dynamism and hope to the Mediterranean.